

*Мамульчик Анна Андріївна,
курсант навчально-наукового
інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРЕДМЕТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ПРАВознавства

Варто зазначити, що державно-правові закономірності представляють собою об'єктивну, систематичну повторюваність взаємопов'язаних фактів і явищ у сфері держави та права. Державно-правові закономірності висловлюють глибинні, суттєві властивості й сторони державно-правових явищ, реалізуються через людську поведінку, діють у певному масштабі, виявляються на основі суспільної практики.

Необхідно звернути увагу, що державно-правові закономірності – це друга складова предмета теорії держави та права. Зазначимо, що державно-правові закономірності – це об'єктивно існуючі, можливі для пізнання загальні правила, за якими відбуваються формування, розвиток і функціонування державно-правових явищ. Вивчення цих закономірностей розкриває необхідний, постійний та істотний зв'язок цих явищ між собою та з іншими соціальними феноменами. Але слід враховувати, що дія державно-правових закономірностей не має характеру абсолютної фатальності. У суспільній практиці не виключаються окремі, в тому числі випадкові, відхилення від закономірностей. Закономірним, наприклад, є наявність у державно-організованому суспільстві своєї території. Це притаманно практично кожній державі. У той же час Монгольська середньовічна держава постійної території не мала. Крім того, як правило, державно-правові закономірності є варіативними (тобто мають декілька варіантів розвитку), оскільки здійснення цих закономірностей може бути скореговано умовами певного суспільства, країни, цивілізації [1, с. 241].

Державно-правова закономірність – одна з класичних категорій теорії держави та права, активно використовувана вченими при дослідженні багатьох фундаментальних юридичних проблем. На теперішній час залишається практично загальновизнаним, що саме державно-правові закономірності являють собою основну частину предмета теорії держави і права як науки.

Звісно ж, що повернення до проблеми державно-правових закономірностей і її комплексний аналіз, заснований на нових розробках юриспруденції і всіх гуманітарних наук, матиме значне методологічне значення для загальної теорії держави та права, а також допоможе у вирішенні деяких практично значущих питань, у тому числі про форми і способи використання державно-правових закономірностей у правовій політиці суспільства.

Основи сучасних уявлень про об'єктивні закони і закономірності були

закладені у працях таких мислителів як Арістотель, Ф. Бекон, В. Віндельбанд, Г.В.Ф. Гегель, Р. Декарт, І. Кант, Д. Локк, К. Маркс, Д.С. Мілль, Ш.Л. Монтеск'є, Б. Рассел, Г. Спенсер, Б. Спіноза, Ф. Енгельс [2, с. 46].

Державно-правові закономірності не тотожні соціальному закону. Закон – найбільш жорстка, імперативна форма закономірності, котра не терпить винятків, що діє з невблаганною силою. Інакше кажучи, закон тягне неминуче проходження одного факту за іншим, закономірність же може носити більш гнучкий, варіативний характер і допускати більш складний і менш лінійний хід подій. Від тенденції, закономірність відрізняється тим, що тенденція може носити короткостроковий, нестійкий характер, проявлятися «пунктирно», тобто володіти недостатньою частотою, тривалістю та систематичністю дії, щоб можна було вважати її закономірністю. Крім того, може мати як об'єктивне, так і суб'єктивне походження. Закономірністю є лише послідовна, стійка, домінуюча тенденція в розвитку права [3, с. 32 – 33].

Можна виокремити такі основні види державно-правових закономірностей:

– за змістом – закономірності виникнення, закономірності функціонування і закономірності розвитку;

– за структурою – однооб'єктні і багатооб'єктні;

– за типом зв'язку – причинно-наслідкові та функціональні;

– за масштабом – глобальні та локальні;

– за ступенем узагальнення – емпіричні та теоретичні;

– за часом дії – постійні і тимчасові;

– за логічною природою – логічно допустимі і логічно необхідні;

– за сферою дії – загальні та спеціальні.

У цілому систему державно-правових закономірностей можна уявити як таку, що складається з трьох рівнів:

– глобальні закономірності;

– закономірності буття окремих правових явищ;

– закономірності функціонування правових явищ [4, с. 35 – 37].

Методологічне значення викладеної класифікації державно-правових закономірностей полягає насамперед у тому, що вона:

– полегшує виявлення тих сфер державно-правової дійсності, в котрих її закономірні зв'язки досліджені недостатньо;

– відіграє суттєву роль при виборі методу дослідження;

– виступає необхідним засобом встановлення субординації, «ієрархії» об'єктивних державно-правових законів, а тим самим і їх тлумачення, інтерпретації;

– дозволяє конкретизувати уявлення про шляхи здійснення основних функцій юридичної науки;

– дає об'єктивну основу для структурування всієї системи юридичних наук [1, с. 243].

Так, спираючись на наведену класифікацію, слід дійти висновку, що предмет теорії права та держави становлять тільки універсальні і загальні специфічні закономірності виникнення, структури, функціонування і розвитку державно-правових явищ.

Нові державно-правові закономірності виникають одночасно з новими явищами правового життя, які вступають у взаємодію з уже існуючими і між собою. Закономірність реалізується як однотипна реакція явища на зовнішні умови, як стійка модель відносин між суб'єктами або інститутами. Умовою дії закономірності є динамічний характер державно-правового життя; зупинка руху і розвитку означає впадіння в хаос, загибель правових закономірностей, а разом з ними і самого права.

Державно-правова закономірність реалізується завдяки наявності типових соціальних інтересів, відповідно до яких суб'єкти правового життя поведуться при схожих обставинах подібним чином. Існування безлічі різноманітних закономірностей призводить до того, що вони перетинаються і заважають прямолінійним діям один одного, внаслідок чого правовий розвиток набуває варіативний характер. У кожній точці є кілька варіантів вибору, кожен з яких по-своєму закономірний. Коли вибір відбувається, державно-правова закономірність отримує своє втілення в конкретному факті або явищі [2, с. 47].

Державно-правові закономірності є розкриттям внутрішньої природи держави і права в ході практичної діяльності людей. Таким чином, дія державно-правових закономірностей заснована на людських потребах і інтересах, що спонукає людей вести себе в даних умовах певним чином.

Отже, державно-правова закономірність – це об'єктивний, необхідний, суттєвий, для певних умов загальний і сталий зв'язок державно-правових явищ між собою, а також з іншими соціальними феноменами, який безпосередньо зумовлює і впроваджує якісну визначеність цих явищ, що проявляється в їхніх юридичних властивостях. Державно-правові закономірності є важливим фактором практичної діяльності в юридичній сфері. Вони повинні за можливістю враховуватися і використовуватися у прогнозуванні та проєктуванні, в прийнятті найважливіших рішень. Конкретні шляхи такого використання визначаються прикладними дослідженнями і залежать від системи цінностей, покладеної в основу правової політики держави. Від адекватного пізнання існуючих закономірностей і правильного вибору варіантів їх використання в значній мірі залежить ефективність усього державно-правового розвитку.

Список використаних джерел

1. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240–244.

2. Меліхова О. Ю. Поняття, ознаки та функції юридичної науки як об'єкта організаційно-правового механізму управління. *Юридичний науковий журнал*. 2019. С. 45–51.

3. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / О. В. Зайчук та ін. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

4. Скаун О. Ф. Теорія держави і права. *Юридична енциклопедія*. В 6-ти томах. Т. 6: Т–Я. Київ : Юридична енциклопедія, 2004. С. 36–39 с.